

การจัดการความรู้ในปฏิสัมพันธ์ทางธรรม: มิติไตรสิกขา
KNOWLEDGE MANAGEMENT IN PAṬISAMBHIDĀMAGGA:
THREEFOLD TRAINING DIMENSION

ภาควิชา ศรัทธา* พระศรีวินยาภรณ์** สุเชาว์ พลอยชุม*** จันทน์ คันทิก****

Pakpoom Srithaworn, Phrasravinayaphon, Suchao Ploychum, Chamnong Kanthik

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัย เรื่อง การจัดการความรู้ในปฏิสัมพันธ์ทางธรรม: มิติไตรสิกขา มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ 2) เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางธรรมมิติไตรสิกขา 3) เพื่อบูรณาการการจัดการความรู้ในปฏิสัมพันธ์ทางธรรมมิติไตรสิกขา 4) เพื่อนำเสนอแนวทางการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับรูปแบบการบูรณาการการจัดการความรู้ในปฏิสัมพันธ์ทางธรรมมิติไตรสิกขา

ผลการวิจัยพบว่า

1. การจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการสร้าง การจัดการ การแบ่งปัน และการนำความรู้ไปใช้ให้บรรลุวัตถุประสงค์ และการจัดการความรู้ในพุทธศาสนา หมายถึง การแสวงหาความรู้ในคำสอนของพระพุทธเจ้า (พระไตรปิฎก) แล้วนำมาจัดการเผยแพร่ต่อสาธารณะ เพื่อใช้ความรู้นั้นมาแก้ไขความทุกข์จนดับทุกข์ได้ 2. ปฏิสัมพันธ์ทางธรรม เป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยความรู้แตกฉานในหลักธรรมต่าง ๆ รวม 30 กถา หรือ 30 เรื่อง และปฏิสัมพันธ์ทางธรรมมิติไตรสิกขา เป็นการสังเคราะห์ความรู้ปฏิสัมพันธ์ทางธรรมลงในกรอบของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา 3. บูรณาการการจัดการความรู้ในปฏิสัมพันธ์ทางธรรมมิติไตรสิกขา เป็นการนำแนวคิดการจัดการความรู้ SECI Model มาประยุกต์กับปฏิสัมพันธ์ทางธรรมมิติไตรสิกขา ทำให้ได้ผลการดำเนินการดังนี้ 1) ได้ความรู้ปฏิสัมพันธ์ทางธรรมมิติไตรสิกขา 2) นำความรู้ที่ได้สร้างเป็นหนังสือ และe-Document ประเภท PDF File 3) ทำให้อะไร e-Document ประเภท PDF File ได้ถูกเก็บรักษาและเผยแพร่ในสื่อสังคมออนไลน์ประเภทเฟซบุ๊ก 4) กลุ่มผู้ศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางธรรมมิติไตรสิกขาได้รับความรู้และประโยชน์จากการศึกษาบนเครือข่าย

* Doctor of Philosophy Program in Buddhist Studies, Mahamakut Buddhist University

** Mahamakut Buddhist University

*** Mahamakut Buddhist University

**** Mahamakut Buddhist University

สังคมออนไลน์ประเภทเฟซบุ๊ก 4. องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบบูรณาการการจัดการความรู้ในปฏิสัมพันธ์ทางสังคมไตรสิกขา คือ CAPA Model

คำสำคัญ: การจัดการความรู้, ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมไตรสิกขา

ABSTRACT

The objectives of the thesis entitled “Knowledge Management in Paṭisambhidāmagga: Threefold Training Dimension” were as follows: 1) to study the knowledge management, 2) to study knowledge management in Paṭisambhidāmagga in the dimension of the Threefold Training, 3) to integrate the knowledge management in Paṭisambhidāmagga with the Threefold Training, and 4) to propose a guideline and new body of knowledge about the knowledge management in Paṭisambhidāmagga in the Threefold Training dimension.

The results of the study found that

1. The knowledge management means the process of creating, managing, sharing and implementing knowledge to achieve the purposes. In Buddhism, knowledge management means to search for the knowledge from the Buddha’s teachings, to manage the knowledge, and then to propagate it to the public for solving general problems until eradicating the suffering.

2. Paṭisambhidāmagga is a scripture covering analytical understanding in Dhamma composed of thirty chapters or kathā. Paṭisambhidāmagga in the Threefold Training Dimension is to synthesize the knowledge in Paṭisambhidāmagga into Tisikkhā; Sīla (morality), Samādhi (concentration) and paññā (wisdom).

3. The integration of the knowledge management in Paṭisambhidāmagga with Threefold Training dimension is to apply the concept of SECI model with knowledge in Paṭisambhidāmagga in the dimension of the Threefold Training. The outcomes are as follows; 1) to knowledge in Paṭisambhidāmagga in the Threefold Training Dimension, 2) to create a book and e-Document in PDF File, 3) to upload and propagate the e-Document on social network, and 4) the e-Document can be

accessed by those who are interested in Paṭisambhidāmagga in the Threefold Training Dimension.

4. The guideline and body of knowledge obtained from the study of “The Knowledge Management in Paṭisambhidāmagga with Threefold Training” could be concluded into CAPA Model.

Keywords: Knowledge Management, Paṭisambhidāmagga in the Threefold Training Dimension

1. บทนำ

แนวคิดการจัดการความรู้ (Knowledge Management) เป็นแนวคิดที่ถูกนำมาใช้เพื่อกระจายความรู้ให้แพร่หลาย แต่เดิมนั้นแนวคิดนี้มีปรากฏขึ้นมาในหลายทศวรรษก่อนหน้านี้ โดยมีหลักฐานการสร้างคลังความรู้ที่เป็นเรื่องเล่าของคนในอดีตที่เรียกว่า “Narrative Repository” ซึ่งจัดเก็บเรื่องวิถีชีวิตดั้งเดิมของการดำรงชีวิตหรือการทำมาหากิน เรื่องราวของหมอผี เวทมนตร์ และหมอดำแย เป็นต้น ต่อมาพัฒนาการของการจัดการความรู้เริ่มเป็นทางการจากแนวคิดของดร.คาร์ล วิก (Karl Wiig) ผู้เป็นคนแรกที่น่าเสนอความคิดด้านการจัดการความรู้ในที่ประชุมของสหประชาชาติ เมื่อปี พ.ศ. 2529 (Chutharat Sarawanawong, 2012).

สำหรับพระพุทธศาสนามีศาสตร์การจัดการความรู้อันยอดเยี่ยมดังจะเห็นได้จากความยั่งยืนของพระศาสนาที่สามารถสืบทอดคำสอนอยู่มาได้จนถึงปัจจุบันเป็นเวลา 2,600 ปีนับตั้งแต่ที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงการจักระบบคำสอนไว้เป็นหมวดหมู่ 9 ประการ เพื่อให้เหล่าพุทธบริษัทได้เล่าเรียนและใช้ความรู้นั้นแก้ไขความทุกข์ซึ่งต่อมาพระอรหันตญาณจารย์เรียกการจัดหมวดหมู่คำสอนองค์ 9 ประการนี้ว่า “นวัคสัตถุศาสน์” (วิ.อ.(ไทย) 1/38-39). นอกจากนี้พระสารีบุตรก็ได้แสดงวิธีการสังคายนาไว้เป็นตัวอย่างโดยท่านได้รวบรวมคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เป็นข้อธรรมต่าง ๆ มาแสดงตามลำดับหมวด ตั้งแต่หมวดหนึ่งไปจนถึงหมวดสิบอยู่ในสังคีติสูตร อันเป็นแนวทางการสังคายนาในกาลต่อมา (ที.ปา. (ไทย) 11/296/247).

ภายหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้มีการรวบรวมคำสอนขึ้นโดยเรียกว่า “การทำสังคายนา” ที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ ตามคำปรารภของพระมหากัสสปะ โดยมีพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นองค์อุปถัมภ์ในครั้งนั้นพระมหากัสสปเถระเป็นประธานซักถามพระธรรมวินัย พระอานนท์เป็นองค์วิสัยชนาพระธรรม พระอุบาลีเป็นองค์วิสัยชนาพระวินัย (Sathianphong Wannapok, 2012) ต่อมาได้มีการสังคายนาขึ้นในพ.ศ. 100 และ พ.ศ. 234 ในประเทศอินเดีย ซึ่งก็

ยังใช้วิธีการสืบทอดด้วยการท่องจำ จนราวพ.ศ. 433 ที่อาโลกเลนสถาน ประเทศศรีลังกา มีการทำสังคายนาขึ้นเพื่อจารึกคำสอนเป็นลายลักษณ์อักษรโดยจารึกลงในใบลาน และได้จารึกอรรถกถาลงไว้ด้วย จากนั้นมาได้มีการทำสังคายนาในพม่า และไทย (Sujip Panyanup. (2007)

ดังนั้นเมื่อพิจารณาเนื้อหาของคัมภีร์ปฏิสัมพันธ์มรรค จะพบว่าเนื้อหาเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา มีกระจายอยู่ในหมวดธรรมต่าง ๆ กล่าวคือ 1. เรื่องศีล ปรากฏในสิลมยญาณนิตเทส (ขุ.ป. (ไทย) 31/37/57). 2. เรื่องสมาธิ ปรากฏในสมาธิภาวนามยนิเทส (ขุ.ป. (ไทย) 31/43/65). นอกจากนี้ยังได้อธิบายเรื่อง อานาปานสติ (ขุ.ป. (ไทย) 31/152/233).ไว้โดยพิสดาร 3. เรื่องปัญญา ปรากฏในญาณกถาว่าด้วยญาณ 73 ญาณ (ขุ.ป. (ไทย) 31/1/7). เป็นต้น ซึ่งหากนำเนื้อหา มาจัดให้อยู่ในกรอบของไตรสิกขาแล้ว จะทำให้ได้ความรู้ปฏิสัมพันธ์มรรคมิติไตรสิกขาที่เหมาะสมแก่การนำไปศึกษา และปฏิบัติ เป็นอย่างดี

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาการจัดการความรู้
- 2.2 เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์มรรคมิติไตรสิกขา
- 2.3 เพื่อบูรณาการจัดการความรู้ในปฏิสัมพันธ์มรรคมิติไตรสิกขา
- 2.4 เพื่อนำเสนอแนวทางการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับรูปแบบการบูรณาการจัดการความรู้ในปฏิสัมพันธ์มรรคมิติไตรสิกขา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นหลัก โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) และเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความถูกต้องแม่นยำ ผู้วิจัยเลือกการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากบุคคลซึ่งเป็น ผู้รอบรู้และมีประสบการณ์ในประเด็นที่สัมภาษณ์ เพื่อหาคำยืนยันผลการวิจัยเชิงคุณภาพตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนด ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้แบบสอบถามความคิดเห็น

วิธีการดำเนินการวิจัยมีดังนี้

- 3.1 วิเคราะห์เอกสารแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ 1) หลักการจัดการความรู้ตามแนวคิดเซกิโมเดล (SECI Model) ของโนนาเกและทาเกอุชิ 2) พระไตรปิฎกและอรรถกถา ได้แก่ หลักไตรสิกขา และปฏิสัมพันธ์มรรค

3.2 นำข้อมูลที่ได้มาจัดประเภท วิเคราะห์ ตีความ แล้วนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย

3.3 สร้างเครื่องมือและการสัมภาษณ์ ได้สร้างเครื่องมือสัมภาษณ์เป็นแบบไม่มีโครงสร้าง โดยใช้คำถามปลายเปิด ส่วนแบบสอบถามความคิดเห็นได้จัดทำขึ้น 2 ชุด คือ 1) แบบสอบถามแสดงความเห็นของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อหนังสือปฏิสัมพันธ์มรรคมีไตรสิกขา 2) แบบสอบถามความคิดเห็นของผู้ศึกษาปฏิสัมพันธ์มรรคมีไตรสิกขาบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ประเภทเฟซบุ๊ก

3.4 ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจเอกสารและสัมภาษณ์เชิงลึกมาวิเคราะห์และสังเคราะห์แล้วนำเสนอออกมาเป็นองค์ความรู้ใหม่ (MODEL)

4. ผลการวิจัย

4.1 การจัดการความรู้ หมายถึง การสร้าง จัดระเบียบ ประมวลความคิด การกระทำตลอดจนประสบการณ์ของบุคคล เพื่อสร้างเป็นความรู้ที่เป็นลายลักษณ์อักษร และจัดเก็บในลักษณะของแหล่งข้อมูลที่บุคคลสามารถเข้าถึงได้โดยอาศัยสื่อต่าง ๆ เพื่อนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตให้บรรลุเป้าหมาย และผู้วิจัยพบว่าแนวคิดการจัดการความรู้ SACI Model สามารถนำมาใช้ในการจัดการความรู้ในคัมภีร์ปฏิสัมพันธ์มรรคได้ โดยมีขั้นตอนการดำเนินการ 4 ขั้นตอน คือ 1. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ คือ การสร้าง การรวบรวมความรู้ โดยการเก็บข้อมูลจากการอ่านตีความคัมภีร์และการสัมภาษณ์ อันเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ตรงของผู้สื่อสารระหว่างกัน ระหว่างผู้วิจัยกับคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผลที่ได้รับจากขั้นตอนนี้คือ "ความรู้ปฏิสัมพันธ์มรรคมีไตรสิกขา" 2. การสกัดความรู้ออกจากตัวคน เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ที่ซ่อนเร้นไปเป็นความรู้ที่ชัดเจน โดยการนำข้อมูลจาก ขั้นตอนที่ 1 มาจัดทำให้เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อให้การถ่ายทอดและสามารถเรียนรู้ได้ง่ายขึ้น 3. การผนวกความรู้ เป็นการนำความรู้ปฏิสัมพันธ์มรรคมีไตรสิกขามาเก็บรักษาและเผยแพร่ในเครือข่ายสังคมออนไลน์ 4. การผนึกความรู้ เป็นการศึกษาของผู้สนใจความรู้ปฏิสัมพันธ์มรรค โดยศึกษาจากสื่อสังคมออนไลน์ แล้วเกิดความรู้ ประสบการณ์ติดอยู่ในตัวผู้ศึกษา จากนั้นก็จะนำความรู้ที่ได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต่อไป

4.2 ปฏิสัมพันธ์มรรคมีไตรสิกขา เป็นการศึกษาคัมภีร์ปฏิสัมพันธ์มรรค และหลักไตรสิกขา โดยพบว่า ปฏิสัมพันธ์มรรคเป็นผลงานของพระสารีบุตรอยู่ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย แบ่งเป็น 30 เรื่อง แต่ละเรื่องมุ่งแสดงทางแห่งปฏิสัมพันธ์มรรค 4 คือ 1. อตถปฏิสัมพันธ์มรรค หมายถึง ปัญญาแตกฉานในความหมายและผลที่ปรากฏของธรรมต่าง ๆ 2. ธรรมปฏิสัมพันธ์มรรค หมายถึง ปัญญา

แตกฉานในชื่อหรือตั้งหัวข้อธรรม และเหตุการณ์เกิดของธรรมต่าง ๆ 3.นิรุตติปฏิสัมภิทา หมายถึง ปัญญาแตกฉานในภาษา สามารถใช้คำพูดชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจได้ 4.ปฏิภาณปฏิสัมภิทา หมายถึง ปัญญาแตกฉานในความรู้ทั้ง 3 ได้แก่ อตถปฏิสัมภิทา ธรรมปฏิสัมภิทา นิรุตติปฏิสัมภิทา เมื่อนำความรู้ในคัมภีร์มาสังเคราะห์เข้ากับหลักไตรสิกขาจึงทำให้ได้ความรู้ “ปฏิสัมภิทามรรคมิติไตรสิกขา” ขึ้นโดยมีเนื้อหา 6 ประการ ดังนี้ 1. ปฏิสัมภิทามรรค : ศีล (อภิสีลสิกขา) 2. ปฏิสัมภิทามรรค : สมาธิ (อภิจิตตสิกขา) 3. ปฏิสัมภิทามรรค : ปัญญา (อภิปญญาสิกขา) 4. การปฏิบัติไตรสิกขาให้บริบูรณ์ หมายถึง การปฏิบัติเพื่อทำให้ไตรสิกขาบริบูรณ์หรือเกิดมรรคสมังคี 5.ผลการปฏิบัติในไตรสิกขาที่บริบูรณ์ หมายถึง การปฏิบัติไตรสิกขาจนได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน 6. การนำหลักปฏิสัมภิทาญาณไปใช้กับปฏิสัมภิทามรรคมิติไตรสิกขา

4.3 บูรณาการการจัดการความรู้ในปฏิสัมภิทามรรคมิติไตรสิกขา การบูรณาการการจัดการความรู้ในปฏิสัมภิทามรรคมิติไตรสิกขาเกิดจากการศึกษาแนวคิดการจัดการความรู้ **SACI Model** และปฏิสัมภิทามรรคมิติไตรสิกขา แล้วบูรณาการเข้าด้วยกันมี 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การแลกเปลี่ยนความรู้ในปฏิสัมภิทามรรคมิติไตรสิกขา เป็นการอ่านตีความคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค และการสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ตรงของผู้วิจัยกับคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผลที่ได้รับจากขั้นตอนนี้คือ “ความรู้ปฏิสัมภิทามรรคมิติไตรสิกขา” มีรายละเอียด 6 ประการดังนี้

1) ปฏิสัมภิทามรรค : ศีลมีดังนี้

ความหมายของศีลมีความหมายหลายนัย ได้แก่ 1. เจตนาเป็นศีล 2.เจตสิกเป็นศีล 3. ความสำรวมเป็นศีล 4.ความไม่ล่วงเป็นศีล ชื่อว่าศีลเพราะอรรถว่าสำรวม ในความหมายของ อภิสีล หมายถึง สังวร ปาริสุทธิ ความบริสุทธิ์ด้วยความสำรวมเป็นอภิสีล ส่วนความหมายของ ความสำรวมในศีล วิสุทธินั้น เป็นอภิสีลสิกขา ศีลนัยของมรรค 8 ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมาอาชีวะ สัมมากัมมันตะ เหตุที่ทำให้เกิดศีลคือ กุศลศีลที่มีกุศลจิตเป็นสมุฏฐาน ส่วนอรรถกถา สัทธรรมปาสาณี (ขุ.ป.อ. (ไทย) 1/2/22-23). แสดงเหตุใกล้ของศีล คือ หิริและโอตตปปะ ประเภทของศีล แสดงไว้ 3 นัย ได้แก่ ศีล 2 ประการ ศีล 3 ประการ และศีล 5 ประการ ส่วนการปฏิบัติศีล เริ่มจากการละอกุศลกรรมบถ 10 จากนั้นละธรรมคู่ตรงข้าม 37 ประการ จนถึงการละกิเลสทั้งปวงด้วยอรหัตมรรค ส่วนผลการปฏิบัติของศีล จำแนกได้โดยได้ผลในปัจจุบัน คือ ความไม่เดือดร้อนของจิต เป็นต้นจนบรรลุพระนิพพาน หากยังไม่บรรลุพระนิพพานผลของศีลก็นำไปเกิดในสุคติภูมิ

2) ปฏิสัมภิทามรรค : สมาธิ มีดังนี้

คำว่า สมาธิ มีความหมายถึง 25 นัย เช่น อรรถว่ามโหรรณเป็นอันเดียว อรรถว่าไม่ฟุ้งซ่าน เป็นต้น คำว่า อธิจิต หมายถึง จิตตั้งอยู่ในความบริสุทธิ์ด้วยความสำรวม ย่อมไม่ถึงความฟุ้งซ่าน อวิกเขปปาริสุทธิ ความบริสุทธิ์ คือความที่จิตไม่ฟุ้งซ่าน เป็น อธิจิต ส่วนคำว่า อธิจิตตสิกขา หมายถึง ความไม่ฟุ้งซ่านในจิตวิสุทธิ ส่วนนัยของมรรค 8 นั้นได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สมาธินั้นมีเหตุเกิดได้จาก 1.การคำนึงถึงเพื่อประโยชน์ 2.การมีฉันทะ 3.การมนสิการแก่ความไม่ฟุ้งซ่าน และ 4.ความปรากฏเป็นธรรมชาติได้ด้วยความสามารถสมาธิในทรีย์ ทั้ง 4 ประการนี้เป็นเหตุให้เกิดสมาธิตามนัยที่ปรากฏในทริยิกถา ส่วนอรรถกถา สัทธรรมปกาสิณี แสดงว่าเหตุใกล้ของสมาธิ คือ สุข (ขุ.ป.อ. (ไทย) 1/3/24). ประเภทของสมาธิ จำแนกได้ 10 หมวด รวมมี 55 ประการ การปฏิบัติสมาธิ มีวิธีการปฏิบัติ 2 ประการ คือ อานาปานสติ มี 16 ขั้นตอน และการเจริญเมตตาเจโตวิมุตติมีวิธีการปฏิบัติสรุปได้ 4 ตอน 1. การแผ่เมตตาโดยไม่เจาะจง 2. การแผ่ไปโดยเจาะจง 3. การแผ่ไปสู่ทิศทั้งหลาย 4. การแผ่เมตตา เจโตวิมุตติด้วยธรรม 4 หมวด เมื่อปฏิบัติสมาธิได้แล้วย่อมได้ผล ดังนี้ การเจริญอานาปานสติ ย่อมทำให้กายและจิตของผู้ปฏิบัติไม่หวั่นไหว ไม่ดิ้นรน ละอุปกิเลสได้ วิตกย่อมสงบไป และเป็นบาทฐานให้เกิดปัญญาต่อไป ส่วนผลการปฏิบัติเมตตามีอานิสงส์ 11 ประการ เช่น ผู้เจริญเมตตาย่อมหลับเป็นสุข ตื่นเป็นสุข ย่อมเข้าถึงพรหมโลก เป็นต้น

3) ปฏิสัมภิทามรรค : ปัญญา มีดังนี้

คำว่า ปัญญา อรรถว่าทราบชัด ส่วนคำว่าอภิญญา หมายถึง การเห็นสังวรปาริสุทธิโดยชอบ ย่อมเห็นอวิกเขปปาริสุทธิโดยชอบ ทักขณปาริสุทธิความบริสุทธิ์แห่งทักขณะ เป็นอภิญญา และคำว่า อภิญญาสิกขา หมายถึง ความเห็นในทักขณวิสุทธิ ส่วนนัยของมรรค 8 ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ เหตุที่ทำให้เกิดปัญญานั้น อรรถกถา สัทธรรมปกาสิณี แสดงว่าสมาธิเป็นเหตุใกล้ให้เกิด (ขุ.ป.อ. (ไทย) 1/1/20). ประเภทของปัญญา มี 73 ประการ แบ่งเป็นปัญญาแก่บุคคลทั่วไปมี 67 ประการ และปัญญาเฉพาะพระพุทธเจ้า มี 6 ประการ การพัฒนาปัญญา พระสารีบุตรนำพระพุทธพจน์มาแสดงว่าเหตุ 4 ประการนี้ ได้แก่ สปัปฺริสสังเสวะ สัทธรรมสวณะ โยนิโสมนสิการ ธรรมานุธรรมปฏิบัติ เมื่อสร้างขึ้นได้ย่อมมีปัญญาในลักษณะต่าง ๆ

4) การปฏิบัติไตรสิกขาให้บริบูรณ์ มี 2 วิธี คือ (1) การเจริญวิปัสสนามีสมณะเป็นเบื้องต้น มีแสดงใน 1. อานาปานกถา 2. อินทริยิกถา 3. พลกถา (2) การเจริญสมณะมีวิปัสสนาเป็นเบื้องต้น มีแสดงใน 1.สติปัฏฐานกถา 2.วิปัสสนากถา 3.วิโมกขกถา

เมื่อเลือกปฏิบัติวิธีใดวิธีหนึ่งจนสำเร็จแล้ว ย่อมทำให้แจ้งในสังขะ 4 ซึ่งคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค แสดงไว้ในกถาต่าง ๆ ได้อย่างละเอียดลึกซึ้งเป็นลำดับ เริ่มตั้งแต่วิเวกกาแสดงมรรค 8 โพชฌงค์ 7 พละ 5 อินทรีย์ 5 ที่ประกอบด้วยวิเวก 5 มรรคกถา แสดงความหมายของมรรค 8 โพชฌงค์ 7 พละ 5 อินทรีย์ 5 ศีลวิสุทธิ จิตตวิสุทธิ ทิณณวิสุทธิ ว่าเป็นมรรค และเมื่อมรรคสมังคกันแล้ว ก็กระทำให้แจ้งในสังขะ ซึ่งสังขกถา แสดงความหมายของอริยสังข และการแทงตลอดด้วยญาณเดียวพร้อมด้วยอาการ 4 ประการ 9 ประการ 12 ประการ 16 ประการ ส่วนวิราคกถา แสดงสภาวะขณะแห่งมรรค 4 และผล 4 ในอภิสมยกถา แสดงความหมายของการตรัสรู้ด้วยอะไร และอย่างไร จนสุดท้ายในสุญญกถา แสดงถึงความสูญของกิเลสต่าง ๆ และความสูญประเภทอนุปาทิเสสนิพพานเป็นการสูญจากกิเลสและชั้น 5 ในที่สุด

5) ผลการปฏิบัติไตรสิกขาที่บริบูรณ์ เป็นการเข้าถึงโลกุตตระ เป็นการข้ามพ้นโลก ได้แก่ พระอริยบุคคลในพุทธศาสนา ในที่นี้ได้จำแนกเนื้อหา 2 ส่วน คือ (1) ผลการบรรลุเป็นพระอริยบุคคล ในทวิฏฐิกถาและวิปาสกถา มีเนื้อหาสรุปว่า พระโสดาบัน ละทิณณได้ทุกประเภท แต่ยังไม่ละ วิปาสาได้ไม่หมด ส่วนพระอนาคามีละวิปาสาเพิ่มได้ 2 อย่าง คือ 1. สัญญาวิปาสา ความสำคัญผิดว่ารูปเป็นของงาม 2. จิตตวิปาสา ความคิดผิดว่ารูปเป็นของงาม ส่วนพระอรหันต์ละวิปาสาได้หมด (2) ผลการได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า ในกถาต่าง ๆ แสดงว่าพระพุทธานุภาพมีความสามารถเฉพาะ คือ แสดงธรรมจักร มีพระญาณเฉพาะ 6 ประการ มีตถาคตพละ 10 และแสดงปาฏิหาริย์ 3

6) การนำหลักปฏิสัมภิทาทิพจน์ไปใช้กับปฏิสัมภิทามรรคมิติไตรสิกขา

เมื่อได้ศึกษาปฏิสัมภิทามรรคมิติไตรสิกขาในหัวข้อที่ 1 – 5 มาแล้วแต่จะอย่างไรที่จะมีความรู้ในปฏิสัมภิทามรรคมิติไตรสิกขาได้อย่างแตกฉาน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงได้นำหลักปฏิสัมภิทา 4 มาอธิบายความให้เห็นว่าจะนำไปใช้ได้อย่างไร แม้ว่าปฏิสัมภิทา 4 จะเป็นญาณของพระอริยบุคคล แต่ก็อาจนำหลักเกณฑ์มาใช้พัฒนาตนเองได้เบื้องต้นนี้ ขอทำความเข้าใจหลักปฏิสัมภิทา 4 ก่อนแล้วจึงแสดงวิธีนำไปใช้ มีรายละเอียดต่อไปนี้

ญาณกถา ปฏิสัมภิทาทิพจน์นิเทศ แสดงว่า “ปัญญาในอรรถต่าง ๆ ชื่อว่าอรรถปฏิสัมภิทาทิพจน์ (รู้ความหมาย,รู้ผล) ปัญญาในธรรมต่าง ๆ ชื่อว่าธัมมปฏิสัมภิทาทิพจน์ (รู้ชื่อ,รู้เหตุ) ปัญญาใน นิรุตต่าง ๆ ชื่อว่านิรุตติปฏิสัมภิทาทิพจน์ (รู้ในภาษาคือปัญญาทั้ง 2 ข้างต้น) ปัญญาใน ปฏิภาณต่าง ๆ ชื่อว่าปฏิสัมภิทาทิพจน์ (รู้ในปัญญาทั้ง 3 ข้างต้น) (ขุ.ป. (ไทย) 31/76/127).

เมื่อรู้ในหลักปฏิสัมภิทา 4 แล้วก็นำหลักปฏิสัมภิทามรรคมิติไตรสิกขา มาปรับใช้ ผู้เขียนสรุปได้ดังนี้

(1) **การปฏิบัติในศีล** เมื่อรู้ว่า ศีล เป็นธรรมอย่างหนึ่ง มีอรรถว่า สำรวม มีเหตุเกิดขึ้นได้ เพราะมีหิริและโอตตัปปะ ผลของการมีศีล ทำให้เป็นผู้มีกาย วาจา ใจ สะอาด การรู้แบบนี้ทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถตรวจสอบกับตนเองได้ว่า ในขณะนี้มีศีล มีการสังวรติดอยู่หรือไม่ ถ้าไม่มีจะสร้างได้อย่างไร หรือถ้ามีแล้วศีลนั้น ตอนนี้มีลักษณะที่ขาด ทะลุ ต่าง พร้อย หรือไม่ก็สามารถปรับปรุงพัฒนาให้ดีขึ้น

(2) **การปฏิบัติในสมาธิ** เมื่อรู้ว่า สมาธิ เป็นธรรมอย่างหนึ่ง มีอรรถว่าไม่ฟุ้งซ่าน เหตุให้เกิดสมาธิ คือ สุข ผลของการมีสมาธิ คือ จิตมีความไม่หวั่นไหว ทำให้เกิดปัญญา การรู้แบบนี้ทำให้ทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถตรวจสอบกับตนเองได้ว่า ในขณะนี้จิตเป็นสมาธิอยู่หรือไม่ ถ้าไม่มีจะพัฒนาได้อย่างไร เพราะบางครั้งการทำสมาธิ คนทั่วไปนั้นคิดว่าเป็นการนั่งขัดสมาธิอยู่หนึ่ง ๆ ตลอดการนั่ง แต่ถ้านั่งแล้วจิตเกิดความฟุ้งซ่านตลอด สมาธิก็ไม่เกิดขึ้นได้ ดังนั้นผู้ปฏิบัติมีความรู้ที่ดีแล้ว ก็ย่อมรู้ว่าสมาธิ คือ ความไม่ฟุ้งซ่านในจิตก็สามารถตรวจสอบจิตของตนเองได้ว่ามีสมาธิหรือไม่ แม้ตอนเจริญสมณธรรมฐานสามารถนำไปใช้ได้อีกกล่าวคือ เมื่อเจริญกุศล ก็รู้ศัพท์ รู้ความหมาย วิธีการเจริญกุศล รู้ผลที่ได้จากการเจริญกุศล รู้พยัญชนะของกุศลแต่ละประเภท เช่น บริกรรมว่า นีล แปลว่า สีเขียว ก็รู้ได้ถูกต้อง การรู้ย่อย่างรอบด้านในสมาธินี้ ก็อาศัยหลักปฏิสัมภิทา 4 นี้

(3) **การปฏิบัติในปัญญา** เมื่อรู้ว่าปัญญา เป็นธรรมอย่างหนึ่ง มีอรรถว่าทราบชัด เหตุที่ทำให้เกิดปัญญา คือ สมาธิ ผลของการมีปัญญา คือ มีความหายหลง การรู้แบบนี้จึงเข้าใจได้ว่า ปัญญาของพุทธศาสนาคืออะไร ส่วนการพัฒนาปัญญาผู้เขียนขอยกตัวอย่างการเจริญสติปัฏฐาน 4 ใน **สติปัฏฐานกถา ปฏิสัมภิทามรรค** (ช.ป. (ไทย) 31/34/592) โดยนำหลักปฏิสัมภิทา 4 มาปรับใช้ มีขั้นตอนดังนี้

3.1 ศึกษาหัวข้อหรือศัพท์ เช่น “เป็นผู้พิจารณาเห็นกายในกายอยู่อย่างไร” คือ (รู้ ธรรมปฏิสัมภิทา)

3.2 ศึกษาความหมายของหัวข้อ หรือศัพท์ เช่น “เป็นผู้พิจารณาเห็นกายในกายอยู่อย่างไร”(รู้อรรถปฏิสัมภิทาญาณ) หมายถึง พิจารณาเห็นกองธาตุดิน ย่อมพิจารณาเห็นกองธาตุดินโดยความเป็นของไม่เที่ยง ไม่พิจารณาเห็นโดยความเป็นของเที่ยงพิจารณาเห็นโดยความเป็นทุกข์ ไม่พิจารณาเห็นโดยความเป็นสุข พิจารณาเห็นโดยความเป็นอนัตตา ไม่พิจารณาเห็นโดยความเป็นอัตตา ย่อมเบื่อหน่าย ไม่ยินดี ย่อมคลายกำหนด ไม่กำหนด ย่อมดับ ไม่ให้เกิด ย่อมสละคืน ไม่ถือมั่น เมื่อพิจารณาเห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยง ย่อมละนิจจสัญญาได้ เมื่อพิจารณาเห็นโดยความเป็นทุกข์ย่อมละสุขสัญญาได้ เมื่อพิจารณาเห็นโดยความเป็นอนัตตา ย่อมละอัตตสัญญาได้ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมละความยินดีได้ เมื่อคลายกำหนด ย่อมละความกำหนดได้ เมื่อดับ ย่อมละสมุทัยได้ เมื่อ

สละคืนย่อมละความยึดถือได้ ภิกษุพิจารณาเห็นกายโดยอาการ 7 นี้ กายปรากฏ ไม่ใช่สติ สติปรากฏด้วย เป็นตัวสติด้วยภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายนั้นด้วยสติและญาณนั้น เพราะเหตุนี้ ท่านจึงเรียกการพิจารณาเห็นกายในกายว่า สติปัฏฐานภาวนา (ส่วนกองอาโปธาตุ กองเตโชธาตุ กองวาโยธาตุ กองผม กองขน กองผิว กองหนัง กองเนื้อ กองเอ็น กองกระดูก กองเยื่อในกระดูก 11 ประการนี้รวมอยู่ในกายนามพิจารณาได้)

3.3 นำความรู้จากข้อ 3.1 และ 3.2 มาใช้สวดสาธยายเพื่อให้ตนเองเกิดความรู้สึกคล่องแคล่วเมื่อเวลานำไปปฏิบัติ หรือมีผู้สอบถามก็สามารถตอบได้ถูกต้องไม่สับสน เพราะเข้าใจพยัญชนะและอรรถ (รู้ปริตติปฏิสัมภิทาญาณ) เช่น เมื่อพิจารณากายในกาย ก็ว่ารู้พิจารณากายอยู่ ไม่ใช่พิจารณาเวทนา จิต ธรรม เพราะเนื่องจากได้รู้ชื่อและความหมายในสติปัฏฐานทั้ง 4 ดีแล้วจะไม่พิจารณาผิดสภาวะ ต่อไปก็นำไปใช้ปฏิบัติให้เกิดมรรค ผล

3.4 นำความรู้จากข้อ 3.1 3.2 และ 3.3 มาใช้พัฒนาจิตให้มีปัญญาขั้นสูงๆ (รู้ปฏิภาณปฏิสัมภิทาญาณ) เช่น ก่อนจะภาวนาสติปัฏฐาน 4 ให้สำรวจตนเองว่ามีความรู้เหล่านี้หรือไม่ คือ 1.“รู้คำว่ากายในกาย” 2.“รู้ความหมายของกายในกาย” 3.“รู้อรรถและพยัญชนะของคำว่ากายในกาย” เมื่อรู้ว่ามีความรู้ในสามประการข้างต้น ย่อมใช้สติตามพิจารณากายในกายได้ถูกต้อง กำหนดอาการของกายในกายได้ทั้ง 7 ประการ กำหนดผล 7 ประการที่ได้

4.4 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

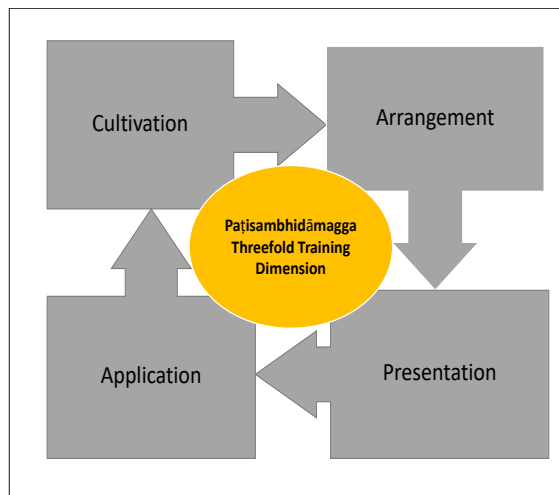
ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยด้วยการวิเคราะห์เอกสารต่าง ๆ เกี่ยวกับแนวทางการจัดการความรู้ แนวคิดเกี่ยวปฏิสัมภิทามรรคมิติไตรสิกขา จากนั้นได้นำมาบูรณาการเนื้อหาแล้วสอบถามความคิดเห็นกับผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา และการจัดการความรู้ รวมจำนวน 9 ท่าน แล้วผู้วิจัยจึงสังเคราะห์ความรู้ที่ได้ออกมาเป็นรูปแบบบูรณาการการจัดการความรู้ในปฏิสัมภิทามรรคมิติไตรสิกขาโดยเรียกว่า **CAPA Model** มีความหมายดังนี้

C = Cultivation of Paṭisambhidāmagga Threefold Training Dimension หมายถึง การสร้างความรู้ปฏิสัมภิทามรรคมิติไตรสิกขาขึ้น เป็นขั้นตอนแรกของการจัดการความรู้ เมื่อสร้างความรู้ปฏิสัมภิทามรรคมิติไตรสิกขาขึ้นแล้ว จึงส่งต่อมายังขั้นตอนที่ 2

A = Arrangement of Paṭisambhidāmagga Threefold Training Dimension หมายถึง การจัดการความรู้ปฏิสัมภิทามรรคมิติไตรสิกขาให้อยู่ในรูปแบบหนังสือและe-Document ประเภทไฟล์ PDF เป็นขั้นตอนที่ 2 ที่ทำให้ความรู้ปฏิสัมภิทามรรคมิติไตรสิกขาปรากฏเป็นรูปธรรมขึ้นแล้ว จึงส่งต่อมายังขั้นตอนที่ 3

P = Presentation of Paṭisambhidāmagga Threefold Training Dimension หมายถึง การนำเสนอความรู้ปฏิสัมภิทามรรคมิติไตรสิกขาบนเครือข่ายสังคมออนไลน์เฟซบุ๊ก เป็นขั้นตอนที่ 3 ที่เก็บรักษาความรู้และนำความรู้ปฏิสัมภิทามรรคมิติไตรสิกขาออกเผยแพร่สู่สาธารณะ แล้วจึงส่งต่อมายังขั้นตอนที่ 4

A = Application of Paṭisambhidāmagga Threefold Training Dimension หมายถึง การใช้ความรู้ปฏิสัมภิทามรรคมิติไตรสิกขา เป็นขั้นตอนที่ 4 ที่ทำให้ความรู้ปฏิสัมภิทามรรคมิติไตรสิกขาได้เกิดขึ้นกับตัวผู้ศึกษาและนำความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์เกิดการเรียนรู้ต่อเนื่องวนไป

รูปแบบบูรณาการ “การจัดการความรู้ในปฏิสัมภิทามรรคมิติไตรสิกขา”

5.บทสรุป

การจัดการความรู้ปฏิสัมภิทามรรคมิติไตรสิกขา เป็นการวิจัยที่เน้นเรื่องการพัฒนาความรู้ เพื่อพัฒนาชีวิตมนุษย์ตามหลักพุทธศาสนา โดยมีขั้นตอนการดำเนินงาน คือ 1.ศึกษาแนวคิดการจัดการความรู้โดยใช้แนวคิด SACI Model ที่ประกอบด้วยการสร้าง การจัดการ การเผยแพร่ และการใช้ความรู้ 2. ศึกษาปฏิสัมภิทามรรคมิติไตรสิกขา จากนั้นนำความรู้ที่ได้มาบูรณาการกัน จนได้เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการความรู้ในพุทธศาสนาได้ ทั้งในด้านคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่มีอยู่เป็นจำนวนมากที่ยังเป็นอักษรโบราณ ให้สามารถนำความรู้อันมีคุณค่าเหล่านั้นมาจัดการความรู้ให้ปรากฏสู่สาธารณะชน หรือแม้แต่ความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลที่มีความรู้ความสามารถสูงในทางพระพุทธศาสนาก็สามารถนำมาสร้างความรู้ขึ้น แล้วจัดเก็บอย่างเป็นระบบ

นำไปเผยแพร่ สู่สังคมให้กว้างขวาง ก็จะทำให้ความรู้ของพระพุทธศาสนายังยืนสืบต่อไปยังอนุชนรุ่นหลังได้

References

- Chutharat Sarawanawong. (2012). *"Unit 2 Conceptual Theory of Knowledge Management" in the Knowledge Management Module*. Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University.
- Sathianphong Wannapok. (2012). *Description of the Tripitaka*. 7. Bangkok: Thammasat.
- Sujip Panyanup. (2007). *The Tipitaka edition for the public*. 17. Bangkok: Mahamakut Buddhist College.